

Forfatter: Biehl, Charlotta Dorothea

Titel: Mit ubetydelige Levnets Løb

Citation: Biehl, Charlotta Dorothea: "Mit ubetydelige Levnets Løb", i Biehl, Charlotta Dorothea: *Mit ubetydelige Levnets Løb*, udg. af Marianne Alenius , Museum Tusulanum, 1986, s. 198. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-biehl01-shoot-idm139639965374144/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Mit ubetydelige Levnets Løb

Portrætter af Charlotta Dorothea Biehl

Der findes ikke mange portrætter af Charlotta Dorothea Biehl, og blandt de få man kender, har man i de sidste årtier skiftet mening om nogle, såvel om malerens som om den portrætteredes identitet. Et lykkeligt tilfælde har desuden bragt et portræt, som har været forsvundet, frem igen. Det følgende afsnit skal præsentere det galleri af portrætter, som man i dag mener skal eller muligvis skal forestille Charlotta Dorothea Biehl. Nogle problemer omkring deres datering og kunstnerophav vil blive lagt frem.

Charlotta Dorothea Biehls udseende er bedst kendt fra et kobberstik ved *Johann Frederich Clemens* (1748-1831). Stikket er kun bevaret i få eksemplarer, bl.a. på Kunstakademiet, Det kongelige Bibliotek og Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Desuden findes et på Sande-rumgaards bibliotek, hvor det lige siden Johan von Bülow's død har ligget sammen med originalmanuskriptet til »Mit ubetydelige Levnets Løb« (fig. 4).

Billedet er beskrevet i Leo Swanes bog, »J. F. Clemens. Biografi samt Fortegnelse over hans Kobberstik«, København 1929, s. 258. Swane daterer det til c. 1814 (s. 118 og 258). Dateringsgrundlaget synes at være et notat i Johan Bülow's dagbog d. 3. oktober 1814, hvori Bülow meddeler, at han har sendt dette blad, »som jeg har ladet stikke i Kobber« (citeret efter Swane s. 258) til en række venner. Denne datering er ikke uforenelig med en bemærkning i Bülow's selvbiografi i afsnittet om Biehl, der er aftrykt i denne bogs indledning: »Hendes Portrait, en mignature, som

hun skænkede mig, har jeg ladet stikke i Kobber mange Aar efter hendes Død«. (En datering til 1796 ses nu og da, senest i en artikel i tidsskriftet »Kritik« nr. 71, 1985, hvor den indgår i en billedtekst til Clemens' stik i Lisbet Holsts artikel (jfr. bibliografien). Denne datering stammer muligvis fra Mogens Dupont-Petersen, som anfører den uden nærmere begrundelse i sin nedenfor omtalte artikel s. 119.)

Om selve dette billede er det mest vellignende portræt af Biehl, er tvivlsomt. Johan Bülow skriver til allersidst på den seddel, han lagde ved manuskriptet til Biehls selvbiografi (trykt ovenfor i sin helhed): »Min Venindes Billede har jeg ladet stikke i Kobber efter et Mignatür som hun forærede mig. Desværre! det er ikke meget liig«.

Stykket måler 136 x 102 mm. Det viser Biehl som en myndig, moden dame, på vej til at nærme sig slutningen af sit knap 60-årige liv. Hun ses forfra, svagt drejet mod en højre profil. Hun er iført en kjole med dyb, vid V-formet udskæring. Et bredt rynket bånd og en opstående fintforarbejdet kniplingebort følger kanten i udskæringen. Båndet er samlet i en blød sløjfe midt på brystet. På hovedet bærer hun en filthat med skygge, pyntet med et snoet bånd, og bagpå hattepulden vajer 5-6 smukke fjer. Håret er omhyggeligt arrangeret i rullede lokker, to opadvendte ved ørerne og to blødt nedhængende bag ørerne (en paryk?). Næsen er lang og lige med markerede næsebor, de høje øjenbryn er næsten lige, øjnene er ganske store og klare, dog er øjenlågene tyngede yderst af nedadskrånende hudfolder. Munden er lille, glad og meget svungen. Hele ansigtet hviler næsten majestætisk i et tykt lag fedt, der breder sig i en stor dobbelthage ned over halsen og brystet. - I al sin prægtige korpulence stråler hun af personlighed: myndig, livlig og fuld af festlig frygtløshed, - en utraditionel dame, der tør stå ved sig selv. Clemens' signatur er påført under stikkets kant til højre: »Clemens sculps« (= Cl. sculpsit: Cl. formede/stak det), mens originalens malers navn er anført i venstre side: »Müller pinx« (= M. pinxit: M. malede det).

Müller er miniaturemaleren *Christoph Wilhelm Andreas Müller* (1733-1816), som i perioden 1774 til 1815 ved siden af sit arbejde som hofminiature-

maler og tegnelærer for de kongelige børn fungerede som bibliotekar ved Akademiet, hvor Biehl boede.

Af Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborgs katalog fra 1943 (nr. 5100 - 40) fremgår, at museet er i besiddelse af en miniature forestilende Biehl og malet af W. A. Müller. Dette billede, som er omtalt nedenfor, er ikke Clemens' forlæg. Ifølge senere undersøgelser er det slet ikke malet af Müller, men af en anden, langt mere berømt miniaturemaler: Cornelius Høyer (jfr. Torben Holck Colding: *Cornelius Høyer*, København 1961, hvor det er omtalt som nr. 160 og afbilledet figur 63).

Men hvor findes da maleriet bag Clemens' stik? Originalmaleriet var iflg. Swane (op.cit.) endnu i 1929 på Sanderumgaard på Fyn i slægten Vinds privateje. Kunsthistorikeren dr. phil. Torben Holck Colding har meddelt mig, at han ved et besøg på Sanderumgaard d. 20. aug. 1946 har noteret, at han ved den lejlighed så portrættet, en miniature (5,4 x 4,3 cm) af W.A.Müller, der viser Biehl klædt i samme dragt, som hun bærer på Clemens' stik.

På et tidspunkt efter august 1946 er miniaturen bortkommet. Hvornår og hvortil vides ikke nøjagtig. I 1975 dukkede den op igen, da kunsthistorikeren Mogens Dupont-Petersen fandt den hos en antikvitetshandler på Tofte Allé i Valby i København.

Dupont-Petersen, som jeg takker for at have gjort mig opmærksom på sit fund og have givet tilladelse til at bringe et farvefoto af maleriet, har i en artikel »Den skønne Dorothea«, trykt i *Kunst- og Antikvitetsårbogen* 1979, s. 117-121, diskuteret de portrætter, man i dag betragter som Biehl-portrætter.

Müllers miniature skal først beskrives. Den gengives her for første gang i farver (fig. 1). Et spejlvendt sort-hvidt aftryk er bragt i den omtalte artikel af Dupont-Petersen og et retvendt sort-hvidt billede kan ses i Sv. Cedergreen Bech, »Storhandelens by« s. 164, = *Københavns historie*, bind 3 1728-1830, Kbh. 1981, hvor det dog vises som »Miniature af ubekendt maler«).

Müllers portræt er en oval miniature på elfenben. Den måler 5,4 x 4,3 cm. Den er usigneret og udateret. På bagsiden er utydeligt skrevet: »Ch.

Dor. Biehl malt af W. A. Müller«, en påskrift, som desværre ikke er original.

Miniaturen har været forelagt såvel direktør ved Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, dr. phil. Povl Eller, som miniaturemaler-eksperter dr. phil. Torben Holck Colding (se nedenfor), som begge anser det for overvejende sandsynligt, at den er original.

Hvornår miniaturen stammer fra er usikkert. Nærliggende er det at datere den til den periode, hvor Müller kom daglig på Akademiet, altså engang efter 1774 og før Biehls sidste, lidt triste år frem til 1788, hendes dødsår. Müller måtte da have kendt Biehl selv og også hendes placering ved hoffet og i kunsten. Mogens Dupont-Petersen daterer den i sin artikel (uden begrundelse) til 1785.

Dateringen har interesse ikke alene for indplaceringen af denne miniature. Den har muligvis videre konsekvenser. Det kunne nemlig være oplagt at antage, at der med dette portræt er tale om den miniature, som Bülow fortæller, at han fik foræret af Biehl (jfr. citaterne ovenfor). Ad anden vej har vi imidlertid en oplysning, der bør sammenholdes hermed. I et upubliceret brev, som Biehl skrev til Bülow (jfr. noten til M.U.I. s. 46,28) d. 15. marts 1784 står bl.a. følgende:

»Men er det ikke falden min B- ind, at jeg yttrede megen Forfængelighed, ved at vove at Byde ham et for atten Aar siden forfærdiget Portrait, og som er Beskadiget oven i Kjøbet? Burde jeg i det mindste ikke Ladet det Bedre ud først? Det var ogsaa min Hensigt ... og jeg veed ikke selv hvorledes det gik til, at jeg, som over tre Maaneder bar noget, som jeg med større Anstændighed kunde Byde ham, i min Lomme, af Frygt for at mishage ham ved Tilbudet, kunde uden at rødmes Byde ham noget, der var hans Antagelse uværdig.«

Hvilket portræt er der hentydet til her? Og hvad var det, hun ikke forærede ham? Var dette sidste mon også et portræt, og fik han det i så fald senere? Eller var det noget helt andet, en dåse eller lignende?

Sæt at det portræt, der omtales, var W. A. Müllers. I så fald skal dateringen rykkes helt tilbage til 1766. Tidspunktet er ikke på forhånd udelukket. Det var »den biehlske periode«, den tid, da Biehl netop var blevet kendt i hele København for sine komedier, som på stribe blev spillet på teateret. Müller menes at være kommet til København fra Braunschweig omkring 1757 og kunne altså godt have malet Biehl i 1766. Eftersom Bülow selv fortæller 1) at han har ladet Clemens stikke et billede efter en miniature, som Biehl har foræret ham 2) at stikket desværre ikke lignede hende særlig godt, er det nærliggende at mene, at der i brevcitatet er tale om Müllers miniature, som jo vitterlig er forlættet for Clemens. Desuden: hvis Bülow senere fik et nyt og bedre portræt, kunne han jo have ladet Clemens bruge det som forlæg i stedet for. Hvis omvendt Müllers miniature var en senere foræring, som han syntes bedre om end det oprindelige fra 1766, ville han vel ikke have taget afstand fra det, som han gør. Han antyder imidlertid slet ikke, at han havde mere end ét, selvom han tre gange i tre forskellige skrifter (nemlig: i selvbiografien, i dagbogen og i notitsen om Biehl ved hendes selvbiografi) meddeler, at hun har givet ham sit portræt. Som kvinde af borgerskabet, uden formue, er hun vel næppe blevet malet særlig ofte, eller var hun endda det, ville det sandsynligvis være kendt. Yderligere var det dog mærkeligt, hvis hun forærede Bülow to portrætter, og de begge kun omtaler ét, endda hver sit. Idet det skal fremhæves, at der kan skjule sig mere materiale i Biehls utrykte breve til Bülow, kan det foreløbig konstateres, at læsningen af det fremlagte tekstmateriale tyder på, at det i 1766 malede portræt af Biehl, som hun i 1784 forærede Bülow, var identisk med Müllers miniature.

En datering til 1766 er imidlertid usandsynlig ud fra andre, og det vil her sige: kunstneriske og kunsthistoriske vurderinger. Torben Holck Coldding har (i en privat samtale) dateret Müllers miniature til begyndelsen af 1780'erne. Grundlaget herfor er frisuren: de løse, let uordnede lokker, der hænger ned bag ørerne, dukker for første gang op i malerkunsten i denne periode. Nædhængende lokker findes slet ikke i 60'erne, hvor håret er skrabet op på hovedet. (Nøjagtig den frisure, som Biehl har her, med

de fastoprullede sidelokker og de løse nedhængende bagpå, er dog ikke nogen typisk kvindefrisur i dansk malerkunst, hverken i firserne eller tidligere.) Ifølge Torben Holck Colding må det således betragtes som højest usandsynligt, at miniaturen kan være tidligere end firserne, alene på grundlag af Biehls frisur på billedet. Som supplerende argument hertil har Mogens Dupont-Petersen i en samtale peget på, at man også ud fra dragthistoriske kriterier når til en datering til firserne. Anlægger man altså kunsthistoriske kriterier må man antage, at der er tale om to forskellige portrætter: et fra ca. 1785, nemlig den bevarede miniature af W. A. Müller, der har været forlæg for Clemens, og et, om hvilket vi ved, at det blev malet i 1766. De omtalte utrykte breve til Bülow kan som nævnt endnu bringe nyt materiale frem. Men ud fra den viden, vi har i dag, må vi foreløbig slutte, at *et portræt af Biehl fra 1766* synes tabt eller ikke er blevet identificeret endnu.

Vender man sig nu til miniatures udseende, er det tydeligt, at den er ikke så lidt forskellig fra Clemens' sük. Frem for alt får man her de farver med, som stikket ikke meddele. En klar, lyseblå kjole med en dybrød sløjfe i den lave udkæring på kjolen modsvarer farverne i Biehls øjne og læber. Den afstivede hat er brunlig ligesom tjerene. Håret changerer i grå og brune toner. Huden er lys, glat og ung. Maleriet er sartere end stikket, og selvom det måske ikke er en naturtro gengivelse, er det utvivlsomt mindre idealiserende end stikket, der gør Biehl glad og selvsikker, smilende, med livlige stærke øjne, mens hun på miniaturen er reserveret, munden en anelse skæv og utilfreds og øjnene let sløve og dybtliggende uden skarp oprækning. Maleriet virker naturtro. Da Bülow lod Clemens stikke det, fandtes der andre billeder af den afdøde Dorothea. Han må have valgt dette, enten fordi han havde fået det af hende selv, eller fordi det lignede bedst, og hans kommentar om, at stikket ikke ligner meget, kunne til syvende og sidst også udtrykke en skuffelse over den for store forskel på maleri og stik, snarere end være udtryk for, at ingen af portrætterne lignede Biehl.

Det kunstnerisk bedste portræt, og det, der viser Biehl mest charmerende, er den ovenfor nævnte miniature på Det nationalhistoriske Muse-

um på Frederiksborg (inv. nr. 4626) af periodens fineste miniaturemaler: *Cornelius Høyer* (1741-1804). Miniaturen er afbildet på fig. 2 og beskrevet af Torben Holck Colding (op. cit. nr. 160). Den er næsten cirkelrund (5,4 x 5,2cm), malet på elfenben ca. 1775. Identificeringen af portrættet som Biehl-portræt bygger på en påskrift med ældre blyantsskrift på bagsiden af elfenbenet, hvor der står: »ChIDB fød B«. En ydre lighed med Clemens-stikkets Dorothea, og endnu mere med W. A. Müllers, er tydelig.

Biehl er malet i drejet profil, ansigtet en face og kroppen i profil. Hun er iført en klar rød pelskantet kåbe. Håret er bundet op i et sart rosa flortyndt tørklæde, der er samlet i en dobbelsøjle midt på hovedet. Om halsen har hun en toradet perlekæde. Billedet er som et øjebliksbillede, fanget netop, som hun vender sig fra læsningen af det brev eller digterværk, hun sidder med i hånden. Skrevet af hende selv, velsagtens. Biehl har her de samme små øjne som på Müllers maleri. Ansigtets fedme er loyal, men alligevel diskret afsløret.

Også Biehl og Høyer har kendt hinanden fra Akademiet, hvor Høyer holdt til i perioden 1768-1781. I 1771 fik han en lille lejlighed, som han i 1776 kunne bytte ud med den herskabelige stueejlighed på hjørnet af Kongens Nytorv og Nyhavn. Ved Biehls faders død 1777 overtog Høyer stillingen som sekretær ved Akademiet, og kort efter blev han sløtsforvalter ved Charlottenborg (jfr. Colding s. 81-83). Det er oplagt at datere miniaturen til denne fælles tid ved Akademiet (1772-1788). Torben Holck Coldings mere præcise forslag om ca. 1775 er baseret på stilistiske kriterier.

Biehl må have kendt Høyer særdeles godt. Hun omtaler ham i forbi-farten uden kommentar om hans væsen i »Mit ubetydelige Levnets Løb« (s. 41 og 42). At dømme ud fra dette billede var hans forhold til hende absolut det bedste, men inddrager man hans anden gengivelse af hende: en satirisk tegning, der viser Biehl som kirurg ifærd med at kastrere Ludvig Holberg (fig. 8. Se Colding op. cit. nr. 159 og fig. 114), må man nok revidere sin opfattelse. Tegningen har næppe været tænkt smigrende for Biehl.

Denne ofte gengivne tuschtegning på 16,2 x 20,2 mm ligger i dag på

Sorø Akademis bibliotek. Colding daterer den samtidig med miniaturen, og det er unægtelig fristende at antage, at miniaturen var et betalt bestillingsværk leveret efter ordre, mens tegningen fortæller, hvordan Høyer privat betragtede jomfru Biehl. Angsten for de lærde kvinder levede stadig i bedste velgående i slutningen af 1700-tallet. Selv Bülow måtte indrømme, at han til at begynde med var bange for den lærde jomfru Biehl (jfr. indledningen, »Johan og Dorothea«).

Den præcise tolkning af billedet har vi ikke nøglen til, men det har været flere gisninger omkring det, jfr. Torben Holck Colding op. cit. Hvadenten der refereres til en bestemt begivenhed, eller det er en satire rettet mod Biehl, eller Holberg, eller den nye sentimentale komedie, er den i bund og grund smigrende for Biehl. Dårlig omtale er bedre end ingen omtale. Den viser hun var kendt. Høyers illustration kan sammenlignes med Jacob Christian Bies litterære satire i digtet »Den lærde Gaas«, jfr. M.U.L. s. 35,44 med note. At Biehl ikke har moret sig spor over angrebene, er en ganske anden sag. Tegningen er mere udførligt diskuteret i min artikel i »Kritik« nr. 77, jfr. bibliografien.

Problematiske er et maleri, som fra ca. 1960 har været betragtet som et Biehl-portræt, indtil det af Mogens Dupont-Petersen i 1979 blev taget op til diskussion (op. cit.). Billedet er malet af *Jens Juul* (1745-1802) og hænger på Fyns Kunstmuseum (fig. 3). Det er et anonymt kvindeportræt, der traditionelt går under betegnelsen »Portræt af en ældre kvinde«. Maleriet er signeret »Juul pinxit«, og en svagt læselig original datering, »1771«, findes nederst i højre hjørne på selve maleriet. Maleriet måler 61 x 50,5 cm. Det viser en midaldrende kvinde i lys turkisblå silkekappe kantet med gyldne bånd. Om halsen bærer hun et kniplingetørklæde, på hovedet en sortbrun høj filthæt med påsyet smalt guldbånd og en stor arrangeret sløjfe i bredt gyldent bånd. Frisuren er den samme som Biehl har på Clemens' stik, dog lidt kortere sat op og mere stramt ordnet.

Billedet er gengivet som farveplanche (nr. 29) i en udstillingskatalog fra Fyns Stiftsmuseum redigeret af kunsthistorikeren Ellen Poulsen: *Jens*

Juel. Jubilæumsudstilling 20. nov. til 4. dec. 1960, hvor det i billedteksten for første gang forsigtigt foreslås, at den portrætterede kunne være Biehl: »Dameportræt. Charlotte Dorothea Biehl? 1771.«

I Svend Cedergreen Bechs artikel om Biehl i Dansk Biografisk Leksikon (1979) henvises til dette Juel-maleri som Biehl-portræt, ligesom billedet er gengivet og kommenteret som Biehl-portræt i hans bog fra 1975, s. 44-45. Begge steder er spørgsmålstegnet fra 1960 bortfaldet. Billedet er i øvrigt brugt som forsidebillede på en udgave af »Den listige Optrækker-ske«, 1984, jfr. bibliografien, og det er dette billede, der fremhæves i »Dansk litteraturhistorie« (Gyldendal), bind 4, s. 132, Kbh. 1983, på bekostning af Clemens' stik, der betragtes som en »meget lidt indtagende« gengivelse.

Ideen om, at dette maleri skulle forestille Biehl, begrundes intetsteds. I samtaler og breve med Ellen Poulsen og Torben Holck Colding har jeg fået oplyst, at den udelukkende er baseret på den lighed, der synes at være i ansigtstrækkene på de to kvinder på hhv. Cornelius Høyers miniature og Jens Juels maleri. Denne lighed er dog mindre iøjnefaldende end forskellen mellem det i 1960 endnu ukendte W. A. Müller-portræt og Jens Juels »ældre dame«. Man må være enig med Dupont-Petersen i, at der ikke er fremskaffet et tilstrækkelig godt grundlag til, at spørgsmålstegnet efter forslaget om Biehl kan fjernes. Denne tvivl betegnes som berettiget af såvel Povl Eller på Frederiksborg Museet som Tove Lund Larsen på Fyns Kunstmuseum, der dog begge mener, at det fortsat er en rimelig arbejdshypotese, at billedet skulle forestille Biehl.

Dupont-Petersen begrundet sin tvivl med, at kvindens dragt, som kun er delvis synlig, da billedet er et brystbillede, synes at være en ridedragt i engelsk stil, en påklædning, han finder usandsynlig for den borgerlige Biehl, da ridning blev betragtet som forbeholdt aristokratiet damer. Desuden henviser han til, at Biehl »på det tidspunkt, Juel malede sit billede beskrives ... som værende »af en liden vækst og overordentlig fed««. Eftersom Juels portræt ikke viser en fed dame, betvivler han, at der kan være tale om et Biehl-portræt. Dette argument er vel i sig selv ikke særlig vægtigt. Juel kan have forskønnet sin model, som i flg. Povl Eller

desuden meget sandsynligt har været en temmelig korpulent dame. Dertil kommer, at Dupont-Petersens datering af udtalelsen om Biehls fedme næppe holder. Udtalelsen stammer nemlig fra det notat, Johan Bülow vedlagde Biehls selvbiografi. Heri omtaler Bülow bl.a. Clemens' stik, der, som vi så ovenfor, er blevet til efter Biehls død, muligvis i 1814. Når Bülow refererer til hendes udseende, tænker han sandsynligvis på hende, som han husker hende fra de sidste år af hendes liv i 1780'erne, og udtalelsen kan ikke tillægges nogen vægt. Hos Høyer (1775) er hun fødla-den, hos Juell (1771) kunne hun godt være ganske normal.

Imidlertid kunne et andet udsagn tale for Dupont-Petersens syns-punkt: I sin selvbiografi fortæller Biehl nemlig selv om sit udseende allerede i 1756: »den største Deel af min Skjønhed var Borte, siden Fedme havde Berøvet mig min overmaade fine og regelmæssige Skabning« (M.U.L. 20,39). Der er ingen grund til at betvivle sandheden i bemærkningen, som ikke er specielt smigrende for hende selv. Med Biehls næsten sygelige mistænksomhed overfor mænd og deres tendens til at vælge kvinder efter deres udseende fremfor deres personlighed, kunne man tænke sig, at hun også, når hun blev portrætteret, foretrak, at blive skildret som hun var, fremfor at blive utroværdigt forskønnet.

De portrætter, som er blevet omtalt her, er, hvad vi har kendskab til af samtidens Biehl-portrætter. Næste gang hun bliver malet, er hun blevet en historisk person, malet efter model i en for hendes liv karakteristisk og genkendelig situation. Det er nu ikke længere hendes udseende, der fastholdes, men hendes rolle i tilværelsen, for ikke at sige: i historien.

Inden de kendte, posthume Biehl-portrætter skal omtales, skal opmærksomheden kort henledes på endnu et tabt(?) Biehl-portræt, som jeg har fået en henvisning til »eksistensen af« af Torben Holck Colding: I en auktionskatalog fra 1882 over en privat kunstsamling tilhørende en »Admiralinde Jessen« står på s. 12 som nr. 28 i en liste over »Haandtegninger« følgende indførsel: »W. A. Müller, Charlotte Dorothea Biehls Port. 1800. sign.« Ejernavnet Jessen er skrevet på i hånden med blyant, og katalogen findes på Statens Museum for Kunst, katalogi-

seret under bogstavet »J«. I margin står salgsprisen: 20,50 (kr) føjet til, hvilket beløb er blandt de højeste i listen. Tegningen kendes ikke på museet og er formodentlig i privateje, hvis den endnu eksisterer.

Det blev maleren *Christian Zahrtmann*, 1843-1917, (se S. Dannekjold-Samsøes biografi, »Christian Zahrtmann«, Kbh. 1942), der genskabte Charlotta Dorothea Biehl ved at male hendes myte. Zahrtmann har malet en lang række kvindeportrætter, hvoriblandt serien af Leonora Christina, som han malede igen og igen fra 1869 (1868 var førsteudgaven af »Jammersminde« udkommet) er den kendteste. I tiden umiddelbart før kredsede Zahrtmann om to andre historiske, kendte kvinder: Karen Brahe, som han malede i 1869, og Charlotta Dorothea Biehl, hvis portræt han to gange forsøgte sig med. Første gang var i 1869. Med sin kusine, Henriette Zahrtmann som model malede Zahrtmann hende i 1869, iført storblomstret dragt og såkaldt »flasketrøje« (fig. 9. Se Dannekjold-Samsøe s. 39). Resultatet var han ikke selv tilfreds med. I et brev til Otto Haslund skrevet d. 27. august 1869 skriver han:

Hvad jeg tager mig for er vanskeligt at sige, snart har jeg Et, snart et Andet, men jeg synes, at Intet ret vil trives for mig og det Eneste, jeg virkelig er glad ved er Karen Brahe, der dog er saa umenneskelig mørkt, at Folk spørger, om det er Nat. Dorthé Biehl vil det ikke gaa med, det er nok for svært, ...« (citeret efter: »Kristian Zahrtmann 1843-31. Marts - 22. Juni 1917. En Mindebog bygget over hans egne Optegnelser og Breve fra og til ham«, samlet og udgivet af F. Hendriksen, Kbh. 1919, s. 85)

En morsom bemærkning i et brev til moderen fra d. 23. januar 1872, viser, at Zahrtmann trods sin utilfredshed med Biehl-billedet ikke opgav sit motiv. Zahrtmann latterliggør i brevet en kammerjunker ved navn Nægler, som har aflagt uanmeldt visit for at se hans arbejde på billedet af Caroline Mathilde, Christian VII. og Struensee, som han finder »saare engterresangt«. Uden videre åbner Nægler et skab, hvor han åbenbart

må have set et maleri af Biehl, for Zahrtmann fortsætter brevet med bemærkningen:

Jeg troer snart, at hele Høffet ved, at Dorthie Biehl er »engterres-sante« (Mindebogen s. 142)

Det billede, som Nægler fik et glimt af, må have været det allerede omtalte forsøg fra 1869. Det kendes endnu, men gik desværre i 1982 til udlandet (Afrika!) ved auktion (Arne Bruun Rasmussen Kunstauktioner, april 1982, auktion 434). Det bringes her i en sort-hvid gengivelse efter negativ fra Bruun Rasmussens fotografiarkiv. Det er værd at sammenligne dette billede med det nedenfor omtalte 1874-portræt, hvis man vil følge Zahrtmanns forsøg på at leve sig ind i sine motivers placering i tid og sted. Billedet rummer i sig et helt interiørstudium.

Fra 1874 kan man igen følge hans arbejde med Biehl-motivet, og denne gang er det det senere så kendte portræt, han maler (fig. 10). Han skriver d. 22. oktober 1874 til Dr. J. Lindegaard:

Hvad jeg maler paa, nu ja det er Dorthie Biehl, og jeg troer vist at det sidste Billede er langt bedre end det første. Jeg skulde være meget flittig dermed, gør mig ogsaa Umage forat være det, men jeg er opfyldt af altfor meget forskelligt til at det ret vil lykkes ... (Mindebogen s. 158, jfr. Daaneskjold-Samsøe s. 93 med en sort-hvid gengivelse af maleriet s. 120)

Det færdige billede, 1874, var malet efter en af Zahrtmanns virkelig yndede modeller, den store, tunge madam Ullebølle, som han havde mødt i foråret 73 og bl.a. brugt som model for en række Leonora Christina-portrætter. I 1875 kom Biehl-portrættet på udstilling på Charlottenborg. Det har sidenhen været i privateje. Senest er det blevet solgt på auktion i 1963 (Arne Bruun Rasmussen Kunstauktioner nr. 154 katalog 82), hvorfra det i øjeblikket er vanskeligt at spore. Det menes dog enten at være gået til Fyn eller til London.

Motivet er det samme som på 1869-billedet, men interiørets genstande er blevet omarbejdet, og modellen er skiftet ud. Der er i det hele taget gjort mere ud af Biehl-skikkelsen samtidig med at det detaljerede interiør er blevet tonet lidt ned. Biehl ses ved vinduet i sit værelse. Miniaturer på væggen, et spejl, lys og statuetter, samt to ting, man hører om i M.U.L.: (bedstefaderens?) chatol og frugterne (fra Johan Bülow?), giver rummet stemning. Begge dele var med i interiøret første gang, men chatollet er nu et andet, og frugterne har fået en større skål. Om det er tilfældigt, eller om Zahrtmann har læst manuskriptet til *Mit ubetydelige Levnets Løb* (som H. J. Birch jo havde bragt i uddrag i 1793) kan ikke siges. Siddende i vindueskarmen læner Biehl sig udad, på vagt, med blikket sænket mod gaden. Venstre hånd, der er anspændt spilet ud, og penneskafet i munden giver billedet journalistisk øjebliksglimt - det er nu, det foregår. Man fornemmer, hvordan de »Historiske breve« blev til.

Til dette billede findes en studie bevaret. Den er i dag i privateje, men kan ses gengivet i *Mindebogen* s. 174. Alle tre Biehl-arbejder er nævnt i: »Kr. Zahrtmann 31. Marts - 22. Juni 1917. Fortegnelse over hans Malerier« ved H. Chr. Christensen, Kbh. 1917 nrr. 165, 166 og det færdige maleri: 167 og i *Danneskjold-Samsøe* op. cit. s. 540.

Måske inspireret af sin gode ven Kristian Zahrtmann udarbejdede maleren og tegneren *Carl Christian Frederik Jacob Thomsen* (1847-1912) en tegning med motivet: »Johan v. Bülow besøger Dorothea Biehl«, som er gengivet i Louis Bobé (udg.): »Charlotte Dorothea Biehls Breve om Kong Christian VII.« Kbh. 1901. Originalen har det ikke været muligt at spore, den befinder sig formodentlig i privateje. Billedet vises her i en optagelse fra Det kongelige Biblioteks eksemplar af bogen (fig. 11).

Det er Biehls venskab med Bülow, Carl Thomsen forsøger at illustrere. Biehl modtager hjemme hos sig selv med fremstrakte arme den unge hofmand, eller måske rettere: sin Johan. Med denne tegning af Carl Thomsen slutter rækken af kunstneriske fremstillinger af Charlotta Dorothea Biehl - foreløbig?